

1

Van zijn vrouw kreeg Ellis Hock voor zijn verjaardag een nieuwe telefoon. Een smartphone, zei ze. ‘En weet je?’ Als ze cadeautjes gaf, deed ze dat altijd gemaakt verlegen, als een derderangs actrice, en met veel overdreven geknipoog om zijn volle aandacht te krijgen. ‘Dat ding zal je leven veranderen.’ Hock glimlachte omdat hij tweeënzestig werd, geen leeftijd waarop schokkende omwentelingen in het leven plaatsvonden, maar waarop alleen allerlei dingen nauwelijks merkbaar minder werden. ‘Er zitten heel veel functies op,’ zei Deena. Hij vond dat het ding er onnozel uitzag, als een duur en teer stukje speelgoed. ‘En voor de winkel is hij ook heel handig’ – Hocks Herenmode op Medford Square. De telefoon die hij had was prima, zei hij. Het was een efficiënt dingetje, dat je kon openklappen en maar één functie had. ‘Je zult me nog dankbaar zijn.’ Hij bedankte haar, maar liet zijn oude telefoon, als in tegenspraak daarmee, op zijn vlakke hand balanceren om haar te laten zien dat zijn leven er niet anders van werd.

Om te bewijzen dat ze gelijk had (soms kon haar manier van cadeautjes geven vijandig zijn, en dit was kennelijk zo’n gelegenheid), hield Deena de nieuwe telefoon zelf, maar registreerde hem op zijn naam, en gebruikte daarvoor zijn persoonlijke e-mailadres. Toen ze aangemeld was, ontving ze al zijn mails van het hele jaar tot op die dag, alle boodschappen die Hock ontvangen en verstuurd had, duizenden waren het er, zelfs die welke hij dacht gewist te hebben, vaak afkomstig van vrouwen en veel daarvan warm van toon, zodat het een zo totale blootlegging van zijn privéleven was dat hij een gevoel had alsof hij gescalpeerd was – erger nog, alsof hij het slachtoffer was van de duistere magie van het soort *mganga* dat hij lang geleden had leren kennen in

Afrika, een toverdokter-wichelaar die hem binnenstebuiten keerde zodat het glibberige hoopje van zijn ingewanden op de grond lag te stinken. Nu was hij een man zonder geheimen, of liever gezegd, al zijn geheimen waren blootgelegd voor een vrouw met wie hij drieëndertig jaar getrouwd was, voor wie zijn geheimen een pijnlijke openbaring vormden.

‘Wie ben je dan eigenlijk?’ vroeg Deena hem, een voorgekookte vraag die ze ergens gehoord moest hebben – in welke film? Maar zij was het die een vreemde leek, met wilde gelatine-ogen en woedende, klauwende handen die de nieuwe telefoon vasthielden als een wapen, terwijl haar gezwollen gelaatstrekken naar hem toegewend waren in een paarsig stopverfachtig, van woede vertrokken gezicht. ‘Ik ben zo gekwetst!’ En ze zag er ook gewond uit. Haar uitzinnigheid wekte zijn medelijden en joeg hem angst aan, alsof ze gedronken had.

Hock aarzelde, de boze vrouw wilde alles weten, maar ze wist eigenlijk alles al, zijn intiemste gedachten stonden allemaal in die telefoon. Ze wist niet waarom, maar hij ook niet. Ze schreeuwde om details en verklaringen. ‘Wie is die Tina? Wie is Janey?’ Hoe kon hij ontkennen wat zo overduidelijk op het scherm van zijn nieuwe telefoon te zien was, bedekte boodschappen, verstuurd en ontvangen, waar zij niets van geweten had? ‘Serpent dat je bent! Je hebt er “liefs” onder gezet!’

Hij zag in, eerst opgelucht, bijna lacherig, daarna ontzet en ten slotte bedroefd, dat niets in zijn leven meer zeker was behalve dat zijn huwelijk op de klippen liep.

Hij weet het aan het alleen-zijn. Hij wilde het geen eenzaamheid noemen. Hij was eigenaar van een herenmodezaak, en de zaak liep al jarenlang rustig, slecht zei je niet. De zaak ging achteruit. De geschiedenis van de winkel was de geschiedenis van zijn familie in Medford, hoe ze in de stad terechtgekomen waren, erbij hadden willen horen. De grootvader van Ellis, een immigrant uit Italië, was bij zijn aankomst in New York in de leer gegaan bij een kleermaker. Hij had zijn eerste echte baan gekregen van de

neef van die man, ook een kleermaker, op het platteland in Williamstown, Massachusetts, waar hij met de trein aankwam, en hij sprak geen Engels. Hij hielp met het maken van kostuums voor de bemiddelde studenten daar. Hoewel niet ouder dan zij, knielde hij naast hen neer, ontrolde de centimeter langs hun lichaam en noemde verlegen hun maten op in het Italiaans. Drie jaar lang deed hij dat en daarna kreeg hij een baan als snijder in een kleermakersatelier in North End, Boston. Toen hij trouwde, en hij voor zichzelf begon, leende hij geld van zijn schoonmoeder die weduwe was (en die tot aan haar dood bij hen inwoonde) en huurde een ruimte op Medford Square, waar hij zijn eigen kleermakersatelier opende.

De verhuizing naar Medford betekende dat er iets anders ook moest veranderen, verbeteren: hij werd een ander mens, en veranderde zijn naam van Francesco Falcone in Frank Hock. Hij had een kleermaker in North End gevraagd om *falcone* te vertalen en die man had ‘*hawk*’ gezegd, met een plaatselijk accent, en de man die nauwelijks kon schrijven had het met kleermakerskrijt op een restje stof geschreven, in de spelling zoals hij die hoorde. Zo werd het op een bord gezet: HOCK KLEERMAKERS. Frank kwam bekend te staan als een meesterkleermaker, die ballen goede kwaliteit wol, linnen, zijde en Egyptisch katoen op de plank had liggen. Onder het naaien rookte hij sigaren en toen hij nog geen veertig was had hij al twee assistenten in dienst voor het snijden en voor het rijgen. Zijn vrouw, Angelina, schonk hem drie zonen, de oudste werd Andrea gedoopt, en Andrew genoemd, en moest bij hem in de leer komen. De zaken gingen goed en Frank Hock leefde zo zuinig dat hij genoeg kon sparen om zijn zaak en uiteindelijk het hele gebouw te kunnen kopen. Hij kreeg wat inkomen van de huurders op de hogere verdiepingen en van de andere bedrijven, waaronder een Chinese wasserij, die van Yee, die naast hen zat. Joe Yee perste de kostuums als die af waren, en gaf hem elk jaar met Kerstmis een rode doos met gedroogde lychees.

Toen Andrew Hock terugkwam uit de Tweede Wereldoorlog,

begon men Medford Square te moderniseren. De oude Frank droeg de zaak over aan Andrew, die altijd bij zijn vader had gewerkt. Maar Andrew had geen belangstelling voor de pietluttige eentonigheid van het kleermakersvak. De oude vader, die last had van artrose in zijn handen, ging met pensioen. Andrew verkocht het gebouw en kocht een pand in een rij nieuwbouwwinkels aan Riverside Avenue – de Mystic River liep er vlak achter – en begon Hocks Herenmode, een klasse beter dan het kleermakersatelier van Frank aan Salem Street.

Ellis werd geboren in het jaar nadat Hocks Herenmode opening en later ging ook hij in de zaak werken, zijn hele middelbareschooltijd zat hij meestal 's middags het voetpedaal te bedienen en de kledingpers dicht te drukken in de kelder van de kleermakerij, met kleermaker Jack Azanow, een Russische immigrant. Ellis poetste ook schoenen en vouwde overhemden op en hing de jasjes waar de klanten aangezeten hadden weer goed, ze melkten de mouwen uit – een uitdrukking van zijn vader. Zo nu en dan verkocht hij iets. Met Kerstmis was het altijd druk en feestelijk met de opgewonden gezelligheid van mensen die op zoek zijn naar cadeautjes en meer geld uitgeven dan gewoonlijk, en vragen of het mooi ingepakt kan worden, wat ook een baantje voor Ellis was. De drukte van dat seizoen in de zaak, en met Pasen, en met Vaderdag – die vitaliteit, de zichtbare winst – overtuigden hem er bijna van dat hij zijn leven ook aan de zaak zou kunnen wijden. Maar de zekerheid die daarvan uitging joeg hem schrik aan alsof hem een levenslange gevangenisstraf boven het hoofd hing. Hij moest er niet aan denken in de zaak opgesloten te zitten, maar wat was het alternatief?

Nadat hij was afgestudeerd aan de universiteit van Boston, met als hoofdvak biologie, en in dienst zou moeten – Vietnam – meldde hij zich aan voor het Vredeskorps en werd aangenomen. Hij werd naar een land gestuurd waar hij nog nooit van had gehoord, Nyasaland, dat al spoedig de onafhankelijke Republiek Malawi zou worden, en werd daar leraar op een afgelegen dorpschool in een district dat bekendstond als de Benedenri-

vier. Er school iets mystieks in die naam, als was het een zijrivier van de Styx in de onderwereld – duister en ver. Maar ‘beneden’ betekende alleen maar zuidelijk, en de rivier werd aan het zicht onttrokken door twee grote moerassen, het ene heette het Olifantenmoeras, het andere het Dinde-moeras.

Hij voelde zich gelukkig in de Benedenrivier, totaal afgesneden van thuis, en zelfs van de hoofdstad van het land, op die onbekende en veronachtzaamde rivieroever, waar hij in zijn eentje als schoolmeester woonde in het dorp Malabo, de enige buitenlander, intens gelukkig.

Na twee jaar tekende hij voor nog eens twee jaar bij en op een middag aan het einde van zijn vierde jaar werd hem een bericht bezorgd door een chauffeur van het consulaat in een Land Rover, een telegram dat naar het consulaat van de v s was gestuurd: *Bestemd voor Ellis Hock in Malabo. Pa ernstig ziek. Bel svp.* Er was geen telefoon in het dorp en de internationale lijn in de *boma*, het districtshoofdkwartier, werkte niet. Hock reed terug naar Blantyre in de Land Rover en daar, via de eigen telefoon van de consul, sprak hij met zijn huilende moeder.

Hij was er zo tevreden geweest dat hij nooit had hoeven nadenken over het gedoe om weg te komen uit de Benedenrivier, en toch zat hij twee dagen na het bericht in een vliegtuig naar Rhodesië en daarna op moeizame losse vluchten naar Nairobi, Londen, New York en Boston. Ten slotte zat hij weer in Medford, aan het ziekenhuisbed van zijn vader.

Zijn vader straalde van verbazing toen hij hem zag, alsof Ellis’ terugkeer toevallig was en niets te maken had met zijn afnemende gezondheid. Ze kusten elkaar, hielden elkaars hand vast, en nog geen twee weken later, terwijl de oude man naar adem hapte en Ellis diens slappe lichaam in zijn armen hield, stierf zijn vader. Het was drie uur in de ochtend; zijn moeder was naar huis gegaan om te slapen.

‘Gaat het wel?’ vroeg de nachtzuster, nadat ze had vastgesteld dat zijn vader de laatste adem had uitgeblazen.

‘Ja,’ zei Ellis, en minachtte zichzelf omdat hij loog. Maar hij

was te bang om de waarheid te zeggen, omdat hij zelf doodging van ellende.

Hij ging naar huis en toen zijn moeder om zeven uur wakker werd, vertelde hij het haar, en ze jammerde. Hij kon niet ophouden met huilen. Een oude vriend, Roy Junkins, die gehoord had dat hij terug was uit Afrika, belde de volgende dag. Ellis snikte terwijl hij met hem praatte, want hij kon zich niet inhouden, maar hij schaamde zich niet voor zijn tranen, niet meer dan hij voor het bloeden van een wond zou hebben gedaan. En iets in dat ogenblik – het telefoongesprek, de tranen – schiep een diepere band tussen de twee mannen.

Na de begrafenis, het voorlezen van het testament: Hocks Herenmode was van hem. Zijn moeder kreeg een geldbedrag en het huis waar het gezin altijd had gewoond.

‘Papa wilde dat jij de zaak zou krijgen.’

Hij was plotseling uit Afrika vertrokken, zo plotseling dat het was alsof hij een stuk van zichzelf daar had achtergelaten dat hij nooit meer terug zou krijgen. In feite had hij een heel huishouden achtergelaten: zijn kok en al zijn spullen, kleren, verrekijker, kortegolfradio, zijn huisslangen in mandjes en kooien. Wat hij had meegenomen was datgene wat in een koffer had gepast.

Nu was hij, een man van zesentwintig, de enige eigenaar van Hocks Herenmode. Hij had mensen in dienst – verkopers, de kleermaker Azanow, een vrouw die de boekhouding deed – en trouwe klanten. Binnen een paar jaar trouwde hij met Deena, en niet veel meer dan een jaar later schonk Deena het leven aan een dochtertje, Claudia, dat ze Chicky noemden.

De levenslange gevangenisstraf die hij ooit had gevreesd, diende hij nu uit: de familiezaak, zijn vrouw, zijn kind, zijn huis in de Lawrence Estates, dat hij na de dood van zijn moeder had geërfd. Elke dag behalve zondag reed hij om acht uur naar de winkel, parkeerde erachter, aan de Mystic River, liep de voorraad en de bestellingen na met Les Armstrong en Mike Corbett, en ging om negen uur open. Tussen de middag, een broodje bij Savage, de broodjeszaak aan de overkant van Riverside Avenue; na de lunch,

de winkel. Soms haalden Les of Mike herinneringen op aan hun militaire dienstitijd, met dromerige stem, maar ze hadden het altijd over de oorlog. Ellis wist hoe ze zich voelden, maar sprak niet over Afrika behalve tegen zijn vriend Roy, die soms even langswipte. Om halfzes, als Les en de anderen weggingen, sloot hij de voordeur af en ging naar huis om te eten.

Het was het leven dat veel mensen leidden, en voorspoediger dan de meesten. Het hebben van een herenzaak op Medford Square betekende dat zijn werk ook een sociale kant had en omdat hij dure kleding verkocht, kleepte hij zich goed.

Meer dan dertig jaar hetzelfde. Hij ging zelden op vakantie, al huurde Deena 's zomers een huisje op de Cape. Op zaterdagavond reed hij daarheen om de zondag bij haar en Chicky door te brengen. En nadat haar ouders naar Florida verhuisden, was Deena soms weken achter elkaar bij hen. Chicky groeide op, studeerde af aan het Emerson College, trouwde en kocht een flat in Belmont.

Hij had het gevoel dat er nooit iets zou veranderen. Maar er veranderden wel dingen, eerst als fluisteringen, daarna als feiten. De zaken gingen slechter, Medford Square veranderde, raakte in verval, er kwam een Vietnamees restaurant in de plaats van de broodjeszaak van Savage, toen gingen Woolworth's en Thom McAn dicht. De schoenmakers en de wasserij en de tv-reparateurs verdwenen, en het veegste teken van al, sommige winkels stonden leeg, en hadden kapotte ruiten. De oude bakkerij die vers brood had verkocht, was nu een donutwinkel, van een keten. Een nieuw winkelcentrum bij Wellington Circle met grote warenhuizen en veel kleinere winkels was nu dé plek om te gaan winkelen. Bij Hocks Herenmode was het rustiger, maar nog steeds deftig, waardoor het treuriger leek, zoals het fossiel dat het kleermakersatelier was geweest – een herenmodezaak in een stadscentrum dat verschrompeld en ouderwets was geworden.

Maar het gebouw – het onroerend goed – vormde zijn vermogen. Ellis zag de tijd komen, niet eens zo ver weg meer, dat hij het pand zou verkopen en van de opbrengst met pensioen zou kun-

nen gaan. Intussen hield hij zich aan zijn vaste uren, van acht tot halfzes. Hij bediende de klanten zelf, zoals hij altijd had gedaan, om een voorbeeld te stellen, gewoon om te praten, te luisteren, te horen hoe anderen leefden, hun ervaringen in de wereld buiten de voordeur van Hocks. Omdat hij tegenwoordig nog maar één verkoper had, deed hij dit vaker, en vond het prettig, verheugde zich zelfs op de gesprekjes met de klanten, en hun ervaringen werden de zijne.

Hij wist dat de zaak ten dode opgeschreven was, maar door de gesprekken bleef ze bestaan, zoals een gesprek met een bedlegerige zieke de illusie van hoop biedt. De winkelcentra en de grote ketens, die volop ruimte en voorraad hadden, gedijden goed omdat ze weinig winkelbedienden, verkoopmedewerkers zoals ze tegenwoordig werden genoemd, in dienst hadden. Hocks was het soort winkel waar verkoper en klant de kleur van een stropdas, de stijl van een pak, de snit van een jas, de pasvorm van een trui bespraken. ‘Deze hoort een beetje ruim te vallen’ en ‘Deze overjas is minder gekleed dan die’. Ook konden de nieuwere winkels niet de kwaliteit bieden van Hocks; Schotse tweed, Engelse overhemden, geruite wollen sokken, Ierse gebreide kleding, Italiaanse lederwaren, zelfs Italiaanse gleufhoeden, en schoenen van de laatste grote schoenfabrikanten in de Verenigde Staten. Hocks verkocht nog steeds herenvesten, chokers, en Tiroolse hoedjes van fluweel met een toefje veren in de hoedenband. Zelfs van de woorden die gebruikt werden voor de handelswaar straalde de kwaliteit af: garderobe, of liever: manufactures, pantalons, tricotate – een vest was een gilet.

Iedere transactie was een gesprek, soms vrij langdurig, over de afwerking van de stof, het weer, de toestand in de wereld. Dit menselijke aspect, het gepraat, verlichtte de somberheid van de lege winkel en nam de doem ervan weg. De klant was meestal een oudere man die op zoek was naar een das of een goed overhemd of een tweedjasje. Maar vaak kwamen er vrouwen een cadeau uitzoeken voor hun man, of hun vader of broer. Ellis hield hen vast met zijn gepraat, legde hun de verschillende keuzemogelijk-

heden voor. ‘Deze sokken zijn ijzersterk en gaan lang mee’ en ‘Dit overhemd is van Sea Island-katoen, het beste wat er is’ en ‘Dat kameelhaar gaat steeds prettiger dragen, het wordt met iedere stomerijbeurt zachter’.

Sinds een jaar of tien vroeg hij aan degenen die daar het meest voor in aanmerking leken te komen, voornamelijk vrouwen: ‘Hebben wij uw e-mailadres al genoteerd?’ Dit had tot gevolg dat hij af en toe contact had, opheldering gaf, suggesties deed voor een nieuwe aankoop, aanbiedingen nader omschreef, met vaak een persoonlijke opmerking erbij, een paar zinnetje, ietwat flirterig soms. Hadden ze kleren gekocht voor reisjes, dan vroeg hij naar die reisjes. Dat deed hij vroeg in de ochtend, op zijn computer op kantoor, als hij alleen was en zich klein voelde in zijn alleen-zijn, om zichzelf op te peppen, zodat hij de banaliteit van de dag aan zou kunnen. Het onschuldige gefluister kalmeerde hem, stilde een zekere honger in zijn hart, geen seks maar een vaag verlangen. Veel vrouwen reageerden ook in die sfeer: een opgewekt woordje mochten ze graag horen.

De laatste jaren waren deze e-mailberichten komen te staan voor iets als een vast punt in zijn leven, een verhaal van vriendschappen die straalden van warmte en die aanleiding gaven tot vertrouwelijkheden, persoonlijke toespelingen, verzoeken om hulp of advies. Maar aangezien hij de vrouwen alleen ontmoette wanneer ze in de winkel kwamen, wat zelden gebeurde, waren dit veilige, niet meer dan onafgeronde fluisteringen in het donker, al waren ze vergeleken met de eentonigheid van zijn dagen als winkelier, zuchten van verrukking.

Het ging om ongeveer twintig tot dertig vrouwen met wie hij op deze manier bevriend was geraakt, van verschillende leeftijden, ver weg en dichtbij, en daar waren ook oude vriendinnen bij, zijn vriendinnetje van de middelbare school en degene met wie hij naar het eindbal was geweest. Omdat hij nog steeds in de plaats woonde waar hij geboren was, was hij daar helemaal van doordrenkt. Hij was alleen die vier jaar in Afrika weg geweest, als jonge onderwijzer in het district van de Benedenrivier.

Toen Deena hem zijn e-mails van dat hele jaar liet zien, schrok hij meer van de hoeveelheid dan van de warmte in zijn vertrouwelijkheden, al stond hij versteld van flarden van wat hij had geschreven. Schrijven was een manier om dingen te vergeten, maar toch kwam het nu allemaal bij hem terug en werd hij herinnerd aan alles wat hij had gezegd. Hij wist niet dat een telefoon, zelfs zo'n hightech computerachtig apparaat als dit, zoveel boodschappen kon terughalen, dingen die hij verstuurd en ontvangen had, twaalf maanden lang, met ook de dingen die hij gewist had (de meeste), waarvan hij gedacht had, nadat hij ze naar het prullenbakicoontje gesleept had, dat ze voor altijd verdwenen waren.

Maar ze doken weer op, op een lange willekeurige lijst, een kroniek van zijn onuitwisbare verleden, waarvan hij heel veel vergeten was. En zo begon dus de ondervraging, Deena die zei: 'Ik wil nu alles weten' – weer iets uit een film? Ze hield zijn hele geheugen in haar handen, zijn geheime geschiedenis van het afgelopen jaar en dus: 'Wie was Rosie?' en 'Vertel eens over Vickie.'

Hij klapte dicht van gêne en woede. Beschaamd, ontzet, kon hij geen rekenschap afleggen van het aantal berichten of zijn toon van flirterige bemoediging nader toelichten, zijn intimiteiten met vreemden, al die irrelevante details. Hij praatte met hen over zijn dag, hun reisjes, over boeken, over zijn jeugd; en zij deden hetzelfde, vertelden hun eigen verhalen.

'Wat is het probleem, Ellis!'

Hij wist het niet. Hij boog zijn hoofd, meer om zichzelf te beschermen tegen haar klappen dan in berouw. Vanaf het ogenblik dat hij thuiskwam van zijn werk, een maand lang of langer, maakten hij en Deena ruzie. Haar laatste woorden tegen hem 's avonds in bed waren beschuldigende sisklanken. En als hij wakker werd, gapend wegglijdend uit een ijle kluchtige droom, maar voordat hij de e-mailcrisis weer in gedachten had, begon ze opnieuw tegen hem te tetteren, haar tong als de klepel van een klok, haar vinger voor zijn gezicht, krijsend dat ze verraden was. Op sommige ochtenden, na een nacht van woedend geruzie, over en weer pleiten en schelden, werd hij half krankzinnig wakker,

met een zeer hoofd alsof hij een acute kater had, en kon niet naar zijn werk.

Deena wilde per se alles weten, maar de weinige kruimels die hij haar bood maakten haar alleen nog maar bozer, en ze was niet vergevingsgezind, dus wat had het voor zin? Het leek allemaal nutteloos, een jammerklacht van pijn. Ze was een schreeuwende politiemans die hem op heterdaad op een misdaad had betrapt, die niet schreeuwde om de waarheid – ze wist alles al – maar omdat zij gelijk had, hem alleen maar wilde kwetsen en vernederen, om hem in verlegenheid te zien, om hem te doen lijden.

Hij leed ook, en hij zag dat zij eveneens leed, dat haar pijn erger was dan die van hem, omdat zij de gekwetste partij was. Het was eigenlijk precies theater; zij moest ieder aspect van haar rol vervullen, zichzelf en hem uitputten met het uitpluizen van die vuilnisbelt van uitdagende plagerigheden, en toen hij voldoende gestraft was, was het einde onafwendbaar.

Ze begonnen aan sessies met een relatietherapeut, die zich Dokter Bob noemde, een aardige man van middelbare leeftijd, een afgestudeerd psycholoog met een leraarachtige manier van doen, en conventionele docentenkleding – een tweedjasje, button-down shirt, kaki broek en instappers, waarschijnlijk bij een van de ketens in het winkelcentrum gekocht, dacht Ellis. Wat Ellis en Deena net zo vervelend vonden als de eigenlijke sessies, waren de toevallige ontmoetingen met deze of gene van de cliënten van Dokter Bob, een gekweld iemand – drugs? alcohol? – die de spreekkamer uit kwam als zij aankwamen, of iemand die ook zo gepijnigd, met gebogen hoofd, op de bank in de wachtkamer zat als ze weggingen.

Dokter Bob luisterde aandachtig tijdens de eerste sessie en zei dat een dergelijke ontdekking van compromitterende e-mails niet ongewoon was. 'Ik behandel drie andere paren die in uw positie verkeren. In alle gevallen is de man degene die ze ontvangt.' Hij gaf niemand de schuld, hij had begrip voor zowel Ellis als Deena en op een bepaald moment tegen het einde van het eerste uur, toen Deena met tranen in haar ogen en haar handen in haar

schoot zat en Ellis zich afvroeg waarom hij zoveel e-mails had gestuurd, was Dokter Bob hoorbaar aan het mompelen, en zei zachtjes: ‘Hoe gaat het ook alweer? Dat oude liedje “strumming my pain with his fingers”, iets van je warm en koortsig voelen, tarararara “by the crowd”, en met iets luidere stem, maar nog steeds met de warm vertellende, sentimentele halfneurietoon van de beschaafde barzanger, “I felt he found my letters, and read each one out loud...”’

‘Alstublieft,’ zei Deena, ‘dit is niet grappig.’

‘Ik probeer uw situatie in een context te plaatsen,’ zei Dokter Bob. ‘Er zijn andere precedënten. Nadat zijn vrouw in zijn persoonlijke brieven had zitten wroeten, liep Tolstoj van huis weg. En stierf in een treinstation. Hij was toen tweeëntachtig.’

Bij de volgende sessie stelde Dokter Bob botte vragen en trad op, vond Ellis, als scheidsrechter. Hij zong niet meer. Ze gingen terug voor meer sessies.

Maar in plaats van dat het huwelijk hersteld of Deena gekalmeerd werd, werkte de therapie averechts doordat er een gelegenheid werd geschapen om oude grieven te ventileren, conflicten waarmee Ellis, voordat de sessies begonnen, besloten had te zullen leven. Maar waarom zou je ze niet benoemen, de teleurstellingen, de misstappen, de moeilijke punten die onopgelost waren gebleven? Diep weggestopte wrok werd boven tafel gehaald en er werd over geruzied. Met een scheidsrechter erbij, een getuige, konden ze bot zijn.

Dokter Bob knikte en glimlachte vriendelijk, als de goedhartige ouderwetse priester van St. Ray, pastoor Furty – een bekeerde drinker, altijd vol begrip. Hij liet Deena praten, daarna Ellis, en beiden smeekten hem hun standpunt, de geldigheid van hun beweringen te begrijpen, alsof er beslist moest worden ‘wie heeft de bal?’ na gevaarlijk balverlies.

Hij zei: ‘Wat ik jullie hoor zeggen is...’

Teleurstellingen die ze nooit hadden besproken werden nu uitgesproken, en de sessies werden venijnig: Deena’s vriendenkring, haar afwezigheid; de kilheid van Ellis, zijn afwezigheid.

‘Jullie hebben langs elkaar heen geleefd...’

Ellis dacht: Ja, misschien is mijn leven daarom draaglijk geweest. Het was geen genoegen maar een opluchting om ’s morgens naar zijn werk te gaan. Monotonie was een onschadelijke vriend. Hij zag op tegen de zondagen thuis, en had vooral een hekel aan de vakanties. Ellis kwam nooit iemand tegen die een hekel had aan vakanties, dus hield hij die mening voor zich.

Al maakte Deena zich druk over die ene kwestie – het gedoe rond de vele en al te hartelijke e-mails – het redetwisten bracht Ellis ertoe zich te verdedigen met herinneringen aan andere geschillen.

‘Ik wil weten waarom jij met al die vrouwen ging e-mailen,’ zei Deena.

Dokter Bob glimlachte naar Ellis, die zei: ‘Dat zou ik zelf ook wel willen weten.’

‘Mijn naam komt in al die e-mails nooit voor. Je hebt nooit gezegd dat je getrouwd bent. Ik besta niet. Hoezó?’

Ellis zei op verwonderde toon dat hij het niet wist.

Op dringende toon zei Deena tegen Dokter Bob: ‘Hij vertelt hun wat hij aan het lezen is! Hij vertelt hun wat hij eet bij de lunch!’

Tegen die tijd, een maand nadat de therapie was begonnen (en de winkel leed onder zijn periodes van afwezigheid), was alle contact met de vrouwen van de e-mails verbroken. Deena had de telefoon nog steeds in haar bezit en keek er elke dag op. Ze hield hem vol walging in haar hand, alsof het Ellis zelf was die ze vasthield, met duidelijke afkeer, en Ellis kon de aanblik ervan ook niet verdragen.

Ellis nam, op aandringen van Deena, een ander e-mailadres en gebruikte dat alleen voor de zaak. Zonder het contact met die vrouwen was hij verdoofd, stom, zonder vrienden, maar nog steeds kon hij de e-mails die hij gestuurd had niet verklaren, waarom hij met zoveel vrouwen een vriendschap had aangeknoopt, de vreemde verliefderige vragende toon. Tegen een van hen had hij gezegd: ‘Jij bent een vrouw met wie ik de Afrikaanse

rimboe wel in zou willen,' en zakte door de grond bij de herinnering daaraan.

'Ik was denk ik geïnteresseerd in hoe ze leefden,' zei hij. 'Ik was nieuwsgierig. Er zat een verhaal in hoe ze leefden, een verhaal dat zich ontvouwde. Ik heb het altijd leuk gevonden om naar de verhalen van mensen te luisteren.'

Met een gebaar alsof hij iets in zijn zak stopte, vroeg Dokter Bob: 'Maar hield je ze in je achterzak voor later, om er later iets mee te doen?'

Ellis zei nee, maar hij wist het niet zeker. Door het alleen-zijn in de winkel, de onzekerheid van de zaken, was hij aan het dromen geslagen. Hij wist niet hoe hij dat moest zeggen tegen zijn vrouw – niet langer verscheurd door verdriet maar razend – en de knikkende therapeut. Dokter Bob zou gezegd hebben: 'Dromen waarover?' En daar had Ellis geen antwoord op.

'Is er iets wat je tegen je vrouw wilt zeggen?' zei Dokter Bob.

Ellis richtte zijn blik op Deena's woedende gezicht. 'Je overdrijft,' zei hij.

Terwijl hij Deena suste – ze begon te sputteren – sprak Dokter Bob tegen Ellis. 'Ik zie u als losgeslagen,' en hij legde uit wat hij bedoelde.

Ellis knikte. Dat woord gaf precies aan hoe hij zich voelde, ongebonden, nergens bij horend, in werk gerold dat hij had opgepakt omdat het de laatste wens was van zijn vader, het in stand houden van het familiebedrijf. Maar hij had er geen hart voor, nooit gehad.

Wanneer, vroeg Dokter Bob, was hij gelukkig geweest?

'Ik heb ooit in Afrika gewoond,' zei Ellis.

'O god,' zei Deena.

'Ik bedoelde binnen uw huwelijk,' zei Dokter Bob.

Met zijn handen samengevouwen onder zijn kin, als in gebed, verzonk Ellis in gedachten en probeerde zich een bepaalde tijd te binnen te brengen, een gebeurtenis, iets vreugdevols, een glanzend tafereeltje van trots en plezier. Maar er kwam niets. Drieëndertig jaar van bergen en dalen, te veel tijd om te kunnen samen-

vatten. Ze waren getrouwd: jaren om te delen, te verdragen, te onderhandelen, om door te komen. Ja hoor, geluk genoeg, alleen kon hij niets specifiek bedenken. Het huwelijk was een reis zonder aankomst.

Toen hij Deena onderuitgezakt in haar stoel zag zitten, wachtend tot hij de stilte verbrak, werd Ellis weer treurig. Juist ook de manier waarop ze daar zaten, terneergedrukt door een soort verdriet, met de dokter tussen hen in, gaf hem een ellendig gevoel. Het was alsof ze in het bijzijn waren van een terminale patiënt, hun huwelijk dat op zijn einde liep, en het scheen hem toe dat deze laatste paar weken zo verlopen waren, als een dodenwake – met die somberheid – of een danse macabre, de hysterie bij het vooruitzicht van het einde van dit alles.

Ook konden ze geen enkel samenhangend gesprek voeren zonder dat Dokter Bob erbij was. Ellis zag zichzelf op zijn tweeënzestigste, Deena zestig, als twee oude mensen die nu, bij de dood van hun huwelijk, ieder hun eigen weg zouden gaan, meelijwekkende figuren die tegen de wind in worstelen, of nog erger, met een akeelige opgewektheid praten over ‘nieuwe uitdagingen’ en opnieuw beginnen, zich aansluiten bij praatgroepen, of yoga, tuinieren, vrijwilligerswerk of, nog erger, golf gaan oppakken.

De therapie sessies gingen door, rancuneus, met nieuwe klachten die opgeroepen werden, en dreven hen verder uit elkaar. Maar naast dat melancholieke visioen van uit elkaar drijven zag Ellis ook opluchting, de vredigheid van het alleen-zijn. Hij dacht dat Deena zich ook zo voelde, want op een dag na een sessie, toen ze naar huis reden, scheen ze wakker te worden en zei ze: ‘Ik wil het huis hebben. Dat huis geef ik niet op. Mijn keuken, mijn kasten.’

‘Ik zou een flat kunnen kopen,’ zei Ellis. ‘Maar de zaak is van mij.’

‘Ik heb geld nodig,’ zei Deena, en toen ze merkte dat Ellis niet reageerde, voegde ze eraan toe: ‘En veel ook.’

En zo, grissend en grijpend, legden ze hun eisen op tafel. Op voorstel van Dokter Bob bezochten ze een advocaat en verdeelden hun bezit.